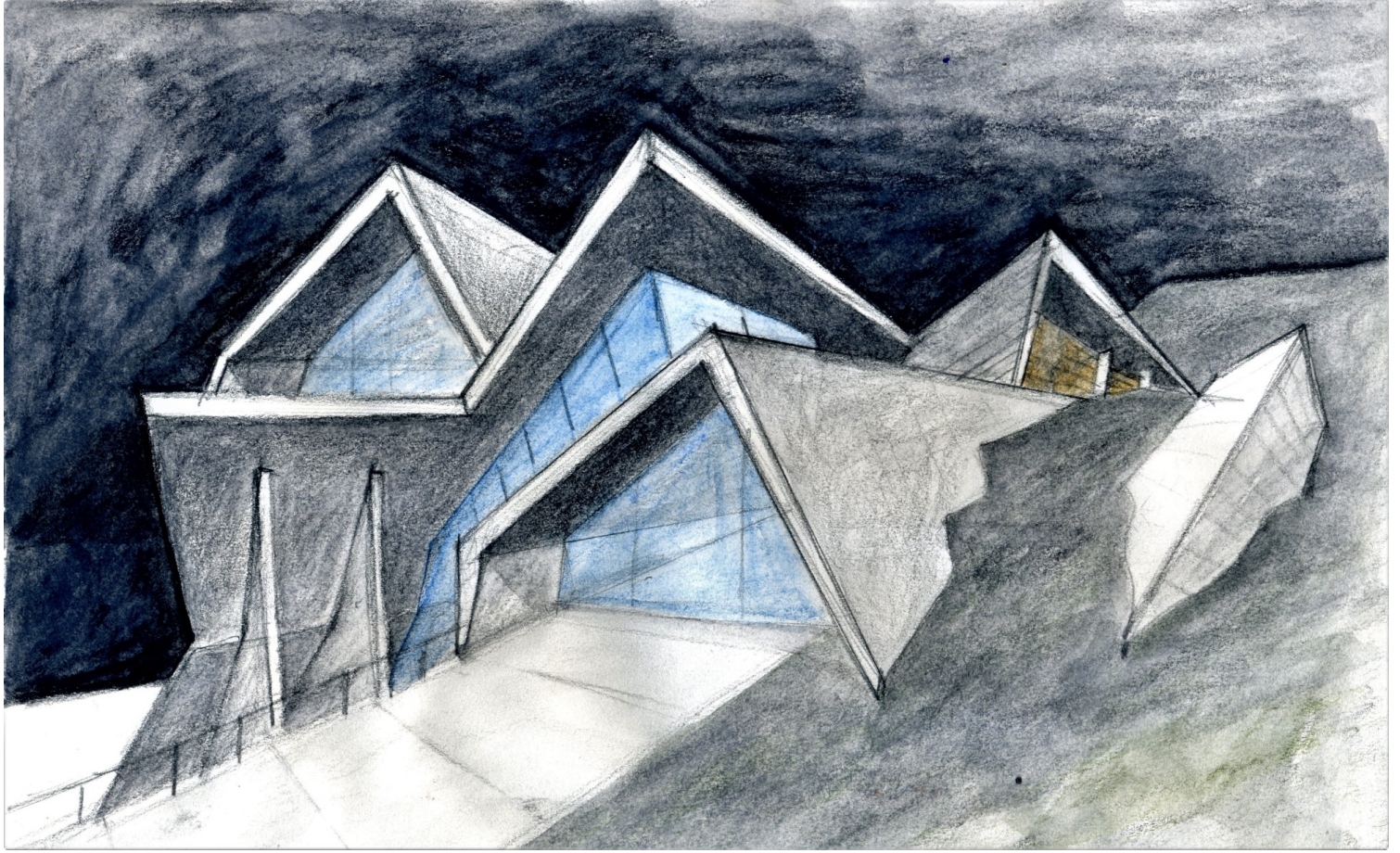




Αρχιτεκτονική σύνθεση: τέλος ή αρχή;

Τάσης Παπαϊωάννου - 10/03/2021

Μια σκέψη στριφογυρνάει συχνά στο μυαλό, σαν να ζητάει επίμονα μian αξιόπιστη απάντηση: Πότε πραγματικά τελειώνει μια αρχιτεκτονική σύνθεση; Υπάρχει πράγματι ένα τέλος ή, αντίθετα, πρόκειται για μια ατελέσφορη και διαρκή διαδικασία αναζήτησης; Έναν συνεχή, παρατεταμένο και ανατροφοδοτούμενο στοχασμό πάνω στο συνθετικό φαινόμενο, αυτό καθ' αυτό;

Μην τυχόν, δηλαδή, κάθε μελέτη που εκπονούμε προστίθεται απλώς σαν ένας ακόμα κρίκος στην αλυσίδα των χρόνιων συλλογισμών μας; Θα μπορούσε βέβαια κάποιος να αντιτείνει ότι η σύνθεση ολοκληρώνεται όταν κατασκευαστεί το αρχιτεκτόνημα, όταν το σχέδιο παίρνει σάρκα και οστά, όταν υφίσταται πλέον ο χτισμένος χώρος και κατοικείται από τους ανθρώπους. Η χτισμένη έκφραση του σχεδίου αποτελεί, κουντολογίς, και το τέλος της αρχιτεκτονικής σύνθεσης.

Είναι όμως έτσι; Πόσες και πόσες φορές δεν στεκόμαστε μετά από καιρό μπροστά στο κτίσμα που σχεδιάσαμε και αναρωτιόμαστε αν εκείνο ή το άλλο σημείο θα μπορούσαν να είχαν σχεδιαστεί διαφορετικά; Μια αναρώτηση που μοιάζει να συνεχίζει δυνητικά τον σχεδιασμό, νοερά τούτη τη φορά, κι ας υπάρχει

μπροστά μας το κτίριο κι ας σφύζουν από ζωή οι χώροι του. Εκεί, δηλαδή, που πιστεύαμε ότι είχαμε οριστικά τελειώσει μ' αυτό το έργο, να το πάλι μπροστά μας, να μας προβληματίζει και να επαναφέρει ξανά εκείνη τη βασανιστική αίσθηση του ανολοκλήρωτου, αυτού που πρέπει επιτέλους να ολοκληρωθεί.

Αυτό το «νέο κοίταγμα» της σύνθεσης είναι προφανώς απόρροια του χρόνου που κύλησε από την υλοποίηση του αρχιτεκτονικού έργου, του χρόνου που πέρασε και άλλαξε κι εμάς τους ίδιους. Ενώ το έργο παραμένει το ίδιο, σαν μια παγωμένη και κρυσταλλοποιημένη στιγμή του παρελθόντος, την ίδια ώρα εμείς αλλάζουμε, εξελισσόμαστε, διαμορφωνόμαστε διαρκώς μέσα στις καθημερινές συνθήκες ενός ρευστού περιβάλλοντος που αενάως μεταβάλλεται. Είναι επόμενο, λοιπόν, μετά από χρόνια να κρίνουμε τα παλαιότερα έργα μας με άλλη ματιά.

Η σύνθεση μπορεί φαινομενικά να τελειώνει όταν δεν ξανασηκώνουμε το μολύβι, όταν η μελέτη περνά στην εφαρμογή και στο χτίσιμο, όταν το τυπωμένο σχέδιο βρίσκεται πια στα χέρια των μαστόρων, ανάμεσα στις σκαλωσιές του γιαιού.

Το μυαλό όμως ποτέ δεν ησυχάζει, συνεχίζει να επεξεργάζεται το «τελειωμένο», να προσθέτει και να αφαιρεί, να γράφει και να σβήνει, να διορθώνει, να αμφιβάλλει, γιατί ποτέ δεν πρόκειται να απαντήσει οριστικά και με βεβαιότητα στην ερώτηση αν πράγματι η σύνθεση τελείωσε. Μια ερώτηση η οποία θα παραμένει, καταπώς φαίνεται, αναπάντητη.

Γράφει ο Ζήσιμος Λορεντζάτος: «Σπάνια οι ποιητές αφήνουν τα ποιήματά τους να ωριμάσουν απάνω στο δέντρο της ποίησης• τα κόβουν άγουρα, θα έλεγα, τα ποιήματά τους»¹. Μήπως πρόκειται γι' αυτό; Μήπως δεν είχε ωριμάσει η σύνθεση και βιαστήκαμε να την ολοκληρώσουμε, όταν αυτή ήταν ακόμη άγουρη; Γιατί πώς θα κρίνει κανείς με ασφάλεια την ωρίμανση του έργου πάνω στο «δέντρο της αρχιτεκτονικής»;

Μια ωρίμανση που την ίδια στιγμή θα το προστατεύει και από την αλλοίωση και το σάπισμα, αν κατά λάθος κοπεί ακατάλληλη στιγμή, διότι όσο άνοστο είναι το άγουρο φρούτο, άλλο τόσο είναι και το υπερβολικά γνωμένο.

Μπορεί, δηλαδή, η σύνθεση να χάσει τη φρεσκάδα της από το πολύ δούλεμα, να προσθέτουμε στοιχεία που δεν τα χρειάζεται, να τη στολίζουμε με περισσότερα «μαλάματα» απ' όσα μπορεί ν' αντέξει το πρόσωπό της, όπως θα 'λεγε ο ποιητής. Ποιος θα μπορούσε, λοιπόν, να αποφασίσει με σιγουριά για την κατάλληλη στιγμή, αφού ποτέ δεν γνωρίζουμε εκ των προτέρων, αλλά πάντα εκ των υστέρων, το αποτέλεσμα της απόφασής μας; Δύσκολα τα ερωτήματα κι ακόμα πιο δύσκολες οι απαντήσεις.

Ίσως, όμως, αυτή η αμφιβολία που ποτέ -ευτυχώς- δεν γίνεται βεβαιότητα και που συνεχίζεται ακόμη και μετά την υλοποίηση του αρχιτεκτονικού έργου, να είναι τελικά η κινητήριος δύναμη που σπρώχνει τον αρχιτέκτονα (αλλά και τον κάθε καλλιτέχνη ή επιστήμονα) να συνεχίζει την εργασία του, την έρευνά του, τον αναστοχασμό του. Κι όσο περνάνε τα χρόνια να αποκτά εκείνη την πείρα που φέρνει η κοπιαστική και μακροχρόνια εργασία, ώστε να μαθαίνει σιγά σιγά πού πρέπει να προχωρά και πού να σταματά. Ίσως, μάλιστα, αυτό να 'ναι και το γνώρισμα του καλού τεχνίτη, του καλού μάστορα: το πότε θα ορίσει το τέλος.

Ένα τέλος, όμως, που προοιωνίζεται μια καινούρια αρχή. Που μπολιάζει με φρέσκες ιδέες την επόμενη σύνθεση, έτσι που τελικά να πρόκειται για τη μία, την ενιαία Σύνθεση. Όλες εκείνες, δηλαδή, τις ιδέες, τις σκέψεις, τις εμπειρίες, τις μνήμες που αθροίζονται μέσα μας, αποτελώντας τη μαγιά από την οποία ξεπηδάνε μυστηριωδώς -σαν δώρο εξ ουρανού- οι νέες ιδέες. Μέσα στο χωνευτήρι του μυαλού που παραμένει η ενεργός πηγή κάθε σύνθεσης, παλιάς ή νέας.

Ένα είναι σίγουρο. Πάντοτε η καινούρια σύνθεση φέρει μέσα της στοιχεία από τις προηγούμενες που έχουμε εκπονήσει, σαν το γονιδίωμα του ζωντανού οργανισμού που τον συνδέει με όλους εκείνους που έχουν προϋπάρξει, ή όπως το διατυπώνει ο Αντόνιο Πόρτσια: «Ο,τι γεννιέται σ' αυτόν τον κόσμο κουβαλάει μαζί του τα γερατεία αυτού του κόσμου»².

Τη ζωή την ίδια που ξεκινά με τη γέννηση και συνεχίζει μέχρι τον θάνατο, ενώ ταυτόχρονα φέρνει και τον σπόρο που θα φυτρώσει στο μέλλον, συνεχίζοντας την αέναη εξέλιξή της μέσα στον χρόνο.

¹ Ζήσιμος Λορεντζάτος, *Collectanea*, Δόμος, Αθήνα 2009

² Αντόνιο Πόρτσια, *Επιλογή από τις Voces*, Στιγμή, Αθήνα 2018

*Το άρθρο δημοσιεύτηκε στην Εφημερίδα των Συντακτών στις 02.02.2021